

عملیات رمضان؛

شکست تداوم روش های شناخته شده و

طلیعه بخش اتخاذ رویکردهای ابتکاری و نوآورانه*

	<p>عملیات رمضان از جنبه های مختلف یکی از سرفصل های اساسی جنگ ایران و عراق (۶۷ ۱۳۵۹) محسوب می شود. پس از پشت سر گذاشتن پیروزی های متعدد در عملیات ثامن الائمه (شکست حصر آبادان)، طریق القدس (آزادسازی بستان)، فتح المبین (آزادسازی غرب دزفول) و بیت المقدس (آزادسازی خرمشهر)، با توقف رزمندگان در عملیات رمضان (از ۲۳ تیر تا ۸ مرداد ۱۳۶۱) اولین عدم الفتح نیروهای ایرانی در دور جدید رقم زده شد. این عدم الفتح با وجود دستاوردهایش (انهدام بخش قابل توجهی از نیروها و تجهیزات دشمن، اثبات اراده ایران برای احقاق حق خود، جلوگیری از کنفرانس غیرمتعهدها در بغداد و ...) تردیها و نگرانی هایی را نیز در جبهه خودی به دنبال داشت. عملیات رمضان خاطر نشان ساخت که با تغییر میدان نبرد و نیز اتخاذ استراتژی دفاع مطلق به وسیله دشمن، استمرار جنگ بر خلاف گذشته، نیازمند اتخاذ تدابیر و فراهم ساختن شرایط جدیدی است که بدون در نظر گرفتن آنها، کسب نتایج مطلوب امکان پذیر نخواهد بود.</p> <p>از آنجا که بنا به دلایل مختلف، (که شاید مهمترین آنها ناکامی رزمندگان در دستیابی به اهداف مورد نظرشان بود) در طول سالیان پس از جنگ، کمتر به ابعاد گوناگون این عملیات پرداخته شده است، فصلنامه نگین ایران بر آن شد تا در شماره حاضر بحثی را به این عملیات اختصاص داده و با درج اسناد و مدرک مربوط به آن (برخی از این اسناد اختصاصی مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ است) بازخوانی جدیدی از این عملیات داشته و شرایط سخت آن دوره را برای همگان بیان نماید.</p>	اشاره			

شرح مختصر عملیات رمضان

سیاسی - نظامی موقعیت مناسبی برای جمهوری اسلامی فراهم می آید و دشمن ناگزیر شرایط ایران برای صلح را خواهد پذیرفت، در غیر این صورت، امکان ادامه جنگ در آینده از موضع قوی تری فراهم می شود.

عملیات رمضان با این اندیشه طراحی شد که با حضور قوای نظامی ایران در پشت رودهای دجله و اروند و تسلط بر معابر و صولای بصره، در ادامه عملیات های فتح المبین و بیت المقدس (فتح خرمشهر) عملاً از نظر

* برگرفته از کتاب بیستم روز شمار جنگ ایران و عراق، صص ۲۷-۳۰.

به شکل مانعی بازدارنده در مقابل تعرض نیروهای خودی به سمت بصره، آماده ساخت. همچنین در قسمت جنوبی منطقه که مقابل شلمچه واقع است، آب را رها کرد تا مانع عبور رزمندگان جمهوری اسلامی ایران شود.

خط حد و محدوده منطقه عملیاتی رمضان از کوشک در شمال آغاز می شد و تا رودخانه اروند در جنوب امتداد داشت. در این محدوده، عملیات رمضان از چهار محور با چهار قرارگاه عملیاتی به منظور انهدام نیروهای سپاه سوم دشمن و تأمین خط اروند رود، طراحی شد.

یکی از مسائل مهم در مانور عملیات، ضرورت هماهنگی در پیشروی قرارگاه ها از محورهای مختلف و حفظ جناحین بود که اساساً تحقق آن با تلاش های مهندسی امکان پذیر بود.

از آن جا که در منطقه شرق اروند عقبه دشمن فقط متکی به چهار پل در «نشوه» و «تنومه» بود، پیش بینی می شد که در صورت سرعت عمل و رعایت غافل گیری توأم با پیشروی مناسب، نیروهای بسیاری از دشمن به اسارت درآیند و در عمل چیزی نظیر واقعه شکستن حصر آبادان (عملیات ثامن الائمه (ع)) تکرار شود. سازمان رزم عملیات را «۱۰ تیپ به اضافه» از سپاه و

منطقه عملیاتی رمضان، زمینی مثلث شکل به وسعت ۱۶۰۰ کیلومتر مربع است که از شمال به کوشک و طلائی و حاشیه جنوبی هورالهویزه به طول ۵۰ کیلومتر و از غرب به رودخانه اروند به طول ۸۰ کیلومتر و در شرق به خط مرزی شمالی جنوبی از کوشک تا شلمچه به طول ۶۰ کیلومتر منتهی می شود. در این قسمت بر روی رودخانه اروند چهار پل (دو پل در منطقه نشوه و دو پل در منطقه تنومه) هست و در جنوب غربی این رودخانه شهر صنعتی و بندری بصره قرار دارد. دشمن تا قبل از فتح خرمشهر، از آنجا که این شهر را کلید بصره می دانست و از دست دادن این شهر را ناممکن می پنداشت، در شرق بصره مواضع مستحکمی نداشت؛ لیکن در فرصتی که از حضور فکری نیروهای ایرانی در لبنان و تأخیر در اجرای عملیات رمضان به دست آورد، تغییرات مهمی را در زمین منطقه ایجاد کرد که قسمت اعظم آن مبتنی بر تجارب او از عملیات های گذشته بود.

بدین ترتیب دشمن با احداث خاک ریزهای مثلثی، خطوط پدافندی مناسبی را ایجاد کرد. علاوه بر این، کانالی به طول ۳۰ کیلومتر و عرض یک کیلومتر را که مختص به پرورش ماهی بود، با پمپاژ آب در آن و احداث موانع و کمین و سنگرهای تیربار در حاشیه اش،

نفربر و ۱۲ توپ دشمن منهدم گردید و ۷۱ تانک و نفربر به غنیمت گرفته شد. علاوه بر این ۲۷۰۰ تن از عناصر دشمن کشته یا زخمی شدند و ۸۵۰ تن نیز به اسارت درآمدند.

مرحله دوم

این مرحله از محور میانی (جنوب پاسگاه زید) با همان یگان های مرحله اول، به اضافه یک یگان قوی از سپاه با تقویت دو تیپ که تحت امر قرارگاه محور جنوبی بودند، در تاریخ ۱۳۶۱/۵/۲۵ آغاز شد. در این مرحله هدف عمده، استفاده از سرپل به دست آمده (در داخل خاک عراق به وسعت ۶۰ کیلومتر مربع) در مرحله اول و گسترش و توسعه آن تا کانال ماهیگیری (جلو بصره) بود که در صورت دستیابی به آن فاصله رزمندگان تا بصره از ۲۰ کیلومتر به ۱۲ کیلومتر کاهش می یافت.

سازمان رزم عملیات رمضان
را «۱۰ تیپ به اضافه» از سپاه
و «۲ لشکر و یک تیپ به
اضافه» از نیروی زمینی
ارتش جمهوری اسلامی
تشکیل می داد

در این مرحله با توجه به این که دشمن در فاصله مرحله اول و دوم عملیات میدان های مین جدیدی در عمق ایجاد

کرده بود و نیز به سبب عدم پاکسازی کامل جناح ها و نیز عدم الحاق در آنها تلاش های نیروها به سرانجام مطلوبی نینجامید، اما در مجموع تلفات و خسارت های نسبتاً فراوانی به دشمن وارد آمد: ۱۶ تانک و نفربر و ۵۱ دستگاه خودرو منهدم گردید و ۱۵ تانک و نفربر به غنیمت گرفته شد، ۷۰۰ تن از نیروهای دشمن نیز کشته یا زخمی شدند.

مرحله سوم

با توجه به عکس های هوایی گرفته شده از منطقه عملیاتی و سایر شواهد و قرائن، احتمال پاتک دشمن وجود داشت، لذا مرحله سوم عملیات با هدف انهدام

«۲ لشکر و یک تیپ به اضافه» از نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی تشکیل می داد.

شرح عملیات رمضان

عملیات رمضان که در پنج مرحله اجرا شد، از تاریخ ۱۳۶۱/۴/۲۳ آغاز شد و تا تاریخ ۱۳۶۱/۵/۷ به طول انجامید.

مرحله اول

در این مرحله سه قرارگاه از سه محور با دشمن درگیر شدند و در جناح شمالی، دو تیپ به اضافه از سپاه و یک تیپ از ارتش ماموریت داشتند این جناح را تأمین کنند، لیکن به سبب وجود موانع و استحکامات مثلثی شکل و میدان های مین، نیروها نتوانستند با سرعت عمل به تمام اهداف مورد نظر دست یابند، لذا با نزدیک شدن روشنایی هوا، از ادامه پیشروی خودداری شد. در محور میانی (شمال پاسگاه زید)، سه تیپ به اضافه از سپاه و یک لشکر از نیروی زمینی ارتش شرکت داشتند، و هر چند که توانستند مقداری پیشروی کنند، لیکن به مثلثی های دشمن نرسیدند.

در محور جنوبی (جنوب پاسگاه زید)، چهار تیپ به اضافه از سپاه و دو تیپ از ارتش توانستند با سرعتی تحسین برانگیز همه مواضع نیروهای دشمن را درهم بکوبند و تا عمق ۳۰ کیلومتری مواضع آنها پیش روی کنند و خود را به نهر «کتیبان» در شرق اروند و کانال ماهیگیری برسانند. در این جا نیروهای خودی به قرارگاه فرماندهی لشکر ۹ زرهی دشمن یورش بردند و پس از انهدام قرارگاه، خودرو بنز فرمانده قرارگاه را به غنیمت گرفته و از آب کانال ماهیگیری و نهر کتیبان وضو ساختند.

در این محور نیروها به قدری به بصره نزدیک شده بودند که به راحتی چراغ های شهر را می دیدند. به رغم موفقیت به دست آمده در این محور، جناح راست نیروهای خودی خالی ماند و پاکسازی کامل نیروها و موانع دشمن صورت نگرفت، لذا با روشن شدن هوا دشمن با یک لشکر زرهی فشار اصلی را بر این بخش وارد آورد، در نتیجه از تأمین شدن منطقه ممانعت کرد. بدین ترتیب در مرحله اول عملیات، ۸۵ تانک و

آستانه تثبیت پیش رفته بود، با بررسی های انجام شده ادامه حضور نیروها را به مصلحت ندانستند. در مرحله پنجم، ۱۳۰ تانک و نفربر دشمن منهدم گردید و ۱۱ تانک نیز به غنیمت گرفته شد. همچنین ۸۰۰ تن از نیروهای دشمن کشته یا زخمی شدند.

تجهیزات زرهی دشمن طراحی شد؛ بنابراین در این مرحله نیروهای زرهی خودی وارد عمل نشدند تا نیروهای پیاده و مجهز با هر زره پوشی که مواجه شدند، آن را منهدم کنند.

بدین ترتیب عملیات از محور میانی با همان نیروهای مرحله دوم که با سه تیپ دیگر تقویت شده بودند، آغاز گردید. قوای نظامی خودی در همان ساعات اولیه به صورتی چشمگیر خطوط نیروهای دشمن را در هم شکسته و با انهدام بخش عمده ای از تجهیزات آنها، در زمینی به وسعت ۱۸۰ کیلومتر مربع به پیشروی ادامه دادند. در این مرحله نزدیک به ۷۰۰ تانک و نفربر دشمن منهدم گردید، ۱۴ تانک و نفربر به غنیمت گرفته شد، ۲۱۰۰ تن از نیروهای دشمن کشته یا زخمی شدند و ۲۵۹ تن نیز به اسارت درآمدند.

مرحله چهارم

در این مرحله در محور جنوبی عملیات (شلمچه) دو تیپ از سپاه و یگانای از ارتش به صورت ادغامی وارد عمل شدند، لیکن به سبب هوشیاری دشمن و نیز موانع و استحکامات متعددی که وجود داشت، عبور از خط اول دشمن ممکن نشد.

مرحله پنجم

تلاش اصلی در این مرحله معطوف به محور شمالی پاسگاه زید در حدفاصل دژ مرزی دشمن و خاکریزهای مثلثی بود. در این مرحله، هفت تیپ از سپاه و دو تیپ از ارتش شرکت داشتند. در آغاز درگیری همه چیز طبق برنامه پیش می رفت، در نتیجه نیروهای خودی توانستند علاوه بر پاکسازی و الحاق، خاکریزهای مناسب و دو جداره در جناح شمالی احداث کنند، اما چون دقت کافی در احداث خاک ریز نشده بود، دشمن توانست پنج کیلومتر در آن رخنه کند. در این فاصله نیروها نزدیک به ۴۸ ساعت در مواضع به دست آمده مستقر شدند و عقبه امکانات پشتیبانی رزمی و خدماتی به جلو منتقل گردید. دشمن نیز که در مرحله گذشته ضرباتی سنگینی متحمل شده بود، در عمل تحرکی از خود نشان نداد، لیکن به دلایلی با آن که عملیات تا